

Pilk vastuolulisele Wimbergile Buratino-pölvkonnast

Wimberg. Just praegu. Tallinn: J&U, 2021. 124 lk.

Wimberg. Enne kui. Tallinn: J&U, 2022. 214 lk.

Tõepoolest, just praegu ilmub Keeles ja Kirjanduses arvustus autorilt, kelle jaoks on Wimberg lapsepõlve tüvitekstide autor. Aastal 2002 olin kolmeaastane, vaevu hakanud tähelepanuväärseid sündmusi meelde jätma, kui televusseris¹ hakkas jälle tegutsema Buratino. Arvustuse kirjutamisel jõudsin mitme endavanuse sõbraga vesteldes arusaamani, et Buratino laulud tulevad meie mäluks vahelt seni- maani pidevalt esile: olgu siis olukorras, kus „istun ainult laua taga, ees on arvuti- ekraan”, või iga järjekordse lemmikbändi kogumikuga, mida kuulan tahes-tahmata alati „juba läinud reedest saati”. Mäletan, kuidas gümnaasiumis avastas üks armas klassikaaslane, et Buratino-Wimberg on kirjutanud ka äärmiselt sisendusjõulise ja väljapeetud luulekogu pealkirjaga „Eesti köökk” (2010). Ka fraasid „Oi, see kohv on hea!” ja unistav „Karttulasalatit...” jäid meie igapäevasesse kõnepruuki.

¹ Tõenäoliselt on see sõna minu sõnavarasse sisenenud tänu Wimbergile, õigupoolest tema unustamatule tõlkele Tweenie-põngerjatest („Põnnikell, põnnikell, kuhu aeg jääb seisma sel? – Televusseri aeg!”). Wimberg jällegi – või vähemalt tema luulemina – olevat Tweeniedelt õppinud sõnad *bossy* ja *hiccup* („LEARNING ENGLISH EVERYDAY” – EK, lk 79).

Minu jaoks on Wimberg niisiis alati seotud televusseri ette naelutatud lapsepõlve ja gümnaasiumiaegse slängiga, ent siinses arvustuses vaatlen hoopis luuletaja kaht viimast algupärasest luulekogu: „Just praegu” ja „Enne kui” (EK). Need on pealkirjaga seotud täiesti määratlematu hetke külge. Esimene raamat sõnastab olevikulist lugemismomenti, töötades ses mõttes jääda igaveseks kättesaadavaks-käegakatsutavaks, teine aga langeb haardelulusest, seostab end kättesaamatult millelegi eelnevaga – „enne kui” –, on juba ette minevikuline, ütlemata samas, millele eelnetakse (võib ju olla, et sellele samale lugemiseolevikule, sama hästi aga ka määratlematu tulevikule). Sarnaseid mõtteid tekitavad teoste kaanepildid, lävepakud, millest esimesel on kirju Eesti nüüdisgrafi, teisel löiked XV–XVI sajandi käsi- kirjalistest koodeksitest. Ajaline situatsioon justkui konkretiseerub. Ent taga- kaaned pööravad esikaane sõnumi äras- pidi: esimesel on mütologiseeritud nõu- kogude kangelase monumendi fragment, teisel autori 2020. aasta foto ühe koolimaja nimesid täiskribitud telliskiviseinast. Võib juba enne lugema hakkamist järeldada, et midagi võetakse ette aja ja selle möö- dumisega, võib-olla isegi rännatakse ajas tagasi – tulevikku aga pilku tõenäoliselt ei heideta.

Kaasi paotades selgub, et laias laastus seostuvad tekstid aegruumilise konkreet- suse ja ähmasusega nii nagu luulekogude pealkirjad. „Just praegu” luuletused on selgemini hetke või paigaga seotud: selles leiduvad luuletused „Tallinn. Hommik. Märts. Esmaspäev” ja „Tallinn. Hommik. Juuni. Esmaspäev” („Esmaspäeva hom- mik, üheksas juuni 2008. / Kell on 9.44”, lk 83), rääkimata teistest täpselt (nt „Lasna-

mäel P. Pinna tänaval / 26. veebruaril 2018”, lk 63) või ähmasemalt (nt „2015”, lk 25) fikseeritud luuletustest. Kogust „Enne kui”, vastupidi, leiab pigem ajalisel määratlemata, üldised, lüürikal omaselt justkui igavesti kohal ja samal ajal juba kunagi ammu kirjutatud tekstid.

„Just praegu” sisaldab niisiis suurt hulka tekste, mis on tihedalt seotud juhu- luule traditsiooniga, olles pühendatud kindlatele sündmustele ja isikutele. On luuletusi, mis tõukuvad vabariigi aastapäevast („On täna sünnipäev me kallil Eestil / ja välja pandud olema peaks lipp, / kuid naaber lipu heiskamata jättis / ja see on juba häbituse tipp.” Lk 28), on luuletus koroonakriisist („tuleb pesta uuesti ja uuesti käsi / lauda mida käed puudutasid”, lk 61), valimistest („Kõik läheme nüüd valima / ja pass on võetud kaasa!” Lk 22). Leidub ka isiklikuma kallakuga „Toost Soomele” ning juhuluuletused „Saksofon ja kontrabass” ning „Saksofon ja kontrabass. *Revisited*”, mis on kirjutatud vastavalt Tallinna Filharmoonia 20. sünnipäevaks 2014. aastal ja puhuks, „[k]ui Tallinna Filharmoonia oleks loodud kümme aastat varem” (viimane sisaldab esimesele vastandudes nõukogudeaegseid tähistajaid, nagu „agronoom näidissohhoosis” ja „funktsionäär Keskkomitees”, lk 111).

„Enne kui” koosneb argisematest, isiklikumat laadi tekstidest ning luulekogu viis osa koonduvad enam-vähem järjepidevalt kindlate teemade ümber. „Mauhti” keskmeks on aastaring ja maakodu(d) („Tere, mai! / Grillivinu / paittaa meie kahkjaid ninu.” Lk 15). „Traktoris” leiab eelkõige mälestuslikke ja inimese elukaarega seonduvaid tekste, kus lugeja kohtub Wimbergi varasematest teostest tuttavate maavanema ja -vanaisaga. „Kapsarauas” räägitakse loomingust („aastal 2008 / kirjutati ainult häid luuletusi / nagu Jaan Pehk”, lk 75), „Kohviku” keskmes on suhteluule ja tunded („tüütü tüütü tüütü / suhte

muudel on nagu halb lauamäng / kus pidevalt tuleb uuesti algusesse tagasi minna”, lk 138). Viimane osa „Allea” näib koondavat eriteemalisi naljaluuletusi (nt „Täielik faktide loend”, mis sisaldab tõsiasju, nagu „Hundil on selgroog”, „Kassil on selgroog” ja „Esineb haisusid”, lk 201).

Kui uskuda luuletajat, siis „Just praegu” keskmeks on sotsiaalse ajendiga luule, „Enne kui” sisaldab isiklikumaid tekste.² Ajend ajendiks, aga sisuliselt enam-vähem klapibki (mõne teksti puhul jääb siiski arusaamatuks, miks see on just selles ja mitte teises raamatus). Teosed koondavad väidetavalt Wimbergi viimase kümne aasta luuleloomingut, mis on – „Mauh!”³ – kaante vahele torgatud.

Niimoodi Wimberg õigupoolest kirjandusse tuligi: prõmdi! Mauhti! 1990-ndatel debüteerinud autorit saatis pikka aega sotsiaalne kära,⁴ lisaks kutsus tema esikkogu „Maaaraamat” (2000) esile vastakaid reaktsioone. Raamatu poeetika suurepärasest toimimisest lahkasisid valgustavalt Aare Pilv ja Kalju Kruusa⁵ – raamatu poeetika mittetoimimist jällegi osatas Ivar Sild.⁶ Esimestes arvustustes sõnastatud tähelepanekuid on jäädudki retseptisoonis kordama: sageli jäävad Wimbergi loomingus kas määratlematuks või suisa arusaamatuks nalja ja tõsiduse, iroonia ja

² J. Urmet, Artikkel luulekogude toimetamisest. – Tuleb 20. IX 2022. <http://laulukene.blogspot.com/2022/09/artikkel-luulekogude-toimetamisest.html>

³ Samas.

⁴ Sellest olen mina oma vanuses pidanud arhiiviallikaist (!) lugema nagu kollasest ajakirjandusest kuulsuste eraelu kohta: ahsoo, et kirjutas magistritöö Max Laossonist? Et rehabiliteeris (ja samal ajal ei rehabiliteerinud ka) sotsrealistlikku poeetikat? Põnev!

⁵ A. Pilv, K. Kruusa, Kui tallinnamees vanaisaga Kaarukas kadund aega otsimas käis. – Sirp 10. XI 2000, lk 12–13.

⁶ I. Sild, Tähelepanekuid Wimbergist ja luulest. – Keel ja Kirjandus 2001, nr 2, lk 127–128.

siiruse vahekorrad; köitvaimad luuletused kõnelevad maavanaemast ja -vanaisast; Wimbergi luule põhitoon ja vorm on rahvalikud, seal tabatakse hästi õhustikku ja meeleolu. Needsamad mõtted tikuvad pähe ka kaht viimast luulekogu lugedes. Tuleb tunnistada, et Wimberg on kindla käekirjaga autor.

Varasem retseptisioon ütleb sedagi, et kui Wimbergi naljast aru saada (või vähemalt teha nägu, et mõistad), on tema luule meeltemööda,⁷ ning kui iroonia ja tõsiduse pinge lugeja jaoks ei toimi, on hinnang hävitav. Ka see kehtib tänini: minu jaoks Wimbergi nali eriti sageli ei toimi. Üldjoontes ongi mul kahe käsitletava luulekoguga kolm probleemi, mida järgnevalt valgustan.

Esiteks on mul raske sisse elada Wimbergi tekstide vaatenurka, mistõttu muutub igasuguse nalja või pingestatud iroonia ja tõsiduse vahekorra vastuvõtmine keeruliseks. Olen ikkagi lumehelbekesteks tituleeritud põlvkonna – Buratino-põlvkonna! – liige: mitmed neist tekstidest, kus Wimberg mingil üldistaval moel võtab jutuks naised, tekitavad minus ebamugavustunnet, millest on raske mööda vaadata ka siis, kui püüda keskenduda üksnes luulekogu poetikale („iga naine kaissu ihkab / suudelda ja anduda / miski tahab tulevikku / minevikust kanduda”, EK, lk 118). Kas selliste sedastuste aeg pole **ikka**

veel möödas? Vastuvõtt muutub keerulisemaks, kui olla kord lugenud „Wabastatud värsside” lugulaulu, mis ajakirja Just! külgedest inspireerituna paigutas naissoost avaliku elu tegelasi pärisnimepidi paneks-ei paneks skaalale⁸ – eriti kuna tekstile viidatakse kogus „Enne kui” („kas mina ja Lenna / või mina ja Liis Lass // ma ei oska valida / luuletanud olen mõlemast”, lk 120). Ja kui luuletaja juba üle kümne aasta kasutab sarnast sa-ei-saa-arukas-olen-irooniline-või-mitte-poeetikat, tekib vaikne kahtlus, et võib-olla polegi alati tegu irooniaga, kui seda peab pidevalt südamele ära kirjutama.

Teiseks probleemiks on see, et ehkki Wimbergi olmpoeetika on üks tema loomingu tugevamaid tahke, jääb mõne argise teksti funktsioon luulena ajapikku ähmaseks. Wimberg haarab kinni täiesti igapäevastest detailidest ja paneb need sisendusjõuliselt paberile. Parimatel juhtudel tõstab see argise olukorra igapäevast kõrgemale, pühitseb hetke (nt luuletus pliidikütmisest, EK, lk 72). Halvimal juhul aga on takerdunud peensuste talletamise, nagu „Maakonnaliini bussis” kirjeldab igat pisiasja, millele pilk bussiga sõites klammerdub (nt „Mingeid kleepse on veel, / piltkirjalisi. Katuseluugil on neid / üksteise all lausa neli. Esiukse kõrval / on viis rohelist kleepsu.” EK, lk 70). Tekst on küll elutruu, ent taolisi luuletusi leidub mitmeid (vt ka eelmainitud „Tallinn. Hommik. Märts. Esmaspäev” ja „Tallinn. Hommik. Juuni. Esmaspäev”), mistõttu tekib lõpuks tunne, et loen kellegi üsna ühetaolist päevikut. Päevikumuljet toetab ka juhuluulelik aegruumiline markeeritus ning see, et mainitud tekste ümbritsevad mälestustest pajatavad luuletused. Tugevneb teksti funktsioon mingi aja ja koha ning isiku kohalolu märkijana – tekst saab

⁷ Esikkogu pole ainus Wimbergi luuleraamat, mille retseptisioonis kujunevad vastandlikke arvamusi esindavad paarid: peale juba mainitud Pilve-Kruusa ja Silla arvustuste on sama asjaolu täheldatav nt „Wabastatud värsside” (2010) puhul, kus sarnane, ehkki otsesõnalisem vastasseis kujunes Meelis Oidsalu ja Alvar Loogi arvamuste vahel (vt nt **M. Oidsalu**, Ärritavalt lihtne luule. – Sirp 18. II 2011, lk 22–23; sama hinnangut kordavad Oidsalu ja Paavo Piik luuleaasta ülevaates: **M. Oidsalu**, **P. Piik**, Luuleaasta 2010. – Looming 2011, nr 3, lk 392; **A. Loog**, Wärsside peal katsetatud Wimberg. – Looming 2010, nr 11, lk 1597–1600).

⁸ **Wimberg**, Paneks! – Wimberg, Wabastatud värssid. Tallinn: Pegasus, 2010, lk 51–55.

ühaks ajaloodokumentiks teiste seas –, väheneb poeetilise, üldistusjõulise kunstiteose funktsioon. Need on ajaliselt märgistatud („On 29. mai 2022. aastal.” EK, lk 71) Eesti elu portreed, mis tõenäoliselt omandavad huvitavama (nostalgilise) funktsiooni alles tulevikus, kui kirjeldatud olud on muutunud ning tekstile lisandub uue kihina varasemat kinni kattev olukord. Taas on tegu minevikuliste tekstidega, mis pole veel „piisavalt” minevikku jäänud.

Kolmas probleem on tõenäoliselt eelneva kahe taustaks ja võimendajaks. Nimelt on luulekogud äärmiselt mahukad: mauh!-meetodil koostatud raamatutel on kokku üle 300 lehekülje. Selle taha jäävad kinni kõik kriitikanooled, mida siin sõnastada saan: tegelikult puudub luulekogudes järjepidevus (tähelepanelik lugeja on märganud, et paika ei pea ka väide, et tegu on viimase kümne aasta loominguga), need on vormiliselt ebaühtlased, liiga palju on tekste, mis kas veel või enam eriti midagi ei ütle.

Viimaks pöördun tagasi arvustuse alguses viidatud blogipostituse juurde, kus Wimberg jagab mõningaid oma hiljutisi loomemõtteid. Postituse põhiideed, et luuletoimetaja on luuleraamatus ebavajalik nähtus, ma kommenteerima ei hakka – seda enam, et kõrvaltpilgu vajalikkust nendib luuletaja postituse lõpus isegi. Küll aga tahaksin paari lõbusa vastuolu märkimise korras tähelepanu juhtida kahele tsitaadile. Esiteks: „Ma ei osale püüdliselt selles suures süsteemis, mida Jan Kaus või Tiit Hennoste perioodiliselt analüüsimeks ette võtab, seda seejuures eesti kirjanduseks nimetades. [...] Mina kui looja ei ela ega tegutse selles konstrueeritud süsteemis, ehkki mind võib loomulikult sellega seoses vaadelda.”⁹ Ometi leidub nii „Just praegus” kui ka „Enne kuis” tekste,

misses Wimberg kehtestab end justnimelt eesti kirjanikuna: olgu siis kaaskirjanikele osutades, paroodiaid luues (nt Jaan Pehki ainetel: „Eile käisin kõrvaltrepikoja all poes / ja ostsin kümme muna”, EK, lk 168) või kirjutades endast kui eestlasest ja endast kui luuletajast.

Teiseks: „[...] kas meie lugejatena ikka oskame luulekogu tarvitada? Ideaalist lähtuv kõva kätt nõudev kriitik tahab autorilt (+ toimetajalt) müstilist lõplikku ühtset valmislahendust. Aga mina leian, et samavõrra mõeldav võiks olla luulekogu, kus autor ei esita lõplikku ühtset valmislahendust, vaid lugeja töötab tekstidega ise, valib nende seast meelepärasemaid, kõnekamaid, jätab nõrgana tunduvaid välja jne.”¹⁰ Pole üldse paha mõtte trükkida näiteks väljarebitavate lehtedega luulekogu, mis riiulis nii palju ruumi ei võtaks ning pakuks kultuurielamust mitmele tajule korraga. Ent kui raamatu kujundus ega sisu sellist juhtnööri ei anna, siis kuidas peaksin aru saama, et luulekogu „heaks” kirjutamise roll jääb mulle, mitte luuletajale? Mulle näib, et lihtsalt on mööda lastud võimalus tihedamatel tekstidel esile pääseda, ning sellest on kahju, kuna kummaski kogus leidub piisavalt hästi ehitatud ja huvitava mõttega tekste.

Lõpetuseks ei jää niisiis üle muud kui tõdeda, et küllap toimib Wimberg kõige paremini osana süsteemist nimega „Wimbergi kirjandus”. Umbes nagu Heinsaare Mehisland. Seda süsteemi toetavadki kindel, muutumatu käekiri, endasse sulgunud mälestuslik-päeviklik maailm, mis ajaliselt ja ruumiliselt kaardistavad Wimbergi elu, mauh!-meetod, toimetaja eitamine, muutumatud rakursid ja muu. Ja muidugi see, mida ütleb luuletaja ise: „See kõik olen ikkagi mina, minu rikas ja huvitav luuletajailm.”¹¹ Kirjandusuuri-

⁹ J. Urmet, Artikkel luulekogude toimetamisest.

¹⁰ Samas.

¹¹ Samas.

jana tekib paratamatult tunne, et Wimbergi viimased kaks luulekogu ongi huvitavad eelkõige Wimbergi-uurijale ning mõjuvad niisiis arhiivimaterjalina: juba ette minevikku kirjutatuna, olles kasulikud neile, kes kord tahavad midagi öelda Wimbergi („Enne kui”) või 2010. aastate („Just praegu”) kohta. Olemata see uurija,

sulgen õlakehitusega mõlemad luulekogud ning tõden, et Wimbergist jäävad minuga ikkagi eelkõige „Eesti köök”, televusser ja Buratino – „Just praegu” ja „Enne kui” aga hajuvad mälust.

SAARA LOTTA LINNO